

Geslaagd symposium Kennisnetwerk OBN

Op maandag 22 november vond het OBN-symposium plaats met als thema 'Innovaties in natuur- en kust-beheer versterken elkaar'. 's Ochtends werd in samenwerking met Dunea een veldwerkplaats in het Natura 2000-gebied Solleveld gehouden waarin de relatie tussen kustveiligheid en kansen voor natuur centraal stond. In het middagdeel presenteerde twee Deskundigenteams de laatste onderzoeksresultaten. Het symposium stond in het teken van de officiële overdracht van OBN van het ministerie van Economische Zaken en Landbouw (EL&I) naar het Bosschap.

Het eerste deel van de dag was een veldwerkplaats in het duingebied bij Den Haag. Hier beheert waterleidingbedrijf Dunea bijna 2400 hectare duingebied die voor een deel onder Natura-2000 vallen: Meijndel, Berkheide en Solleveld. Naast drinkwaterproductie zijn de duinen voor meer dan een miljoen mensen per jaar een belangrijk recreatiegebied. Maar altijd al is het gebied kwetsbaar geweest voor afslag, overstuivingen en overstromingen. Voortdurend is geprobeerd om de zee de baas te worden door strekdammen en inlaagdijken aan te leggen, er zijn namaakduinen gemaakt en in de jaren tachtig van deze eeuw is landinwaarts een forse dijk aangelegd. Vandaag gaat het gezelschap door de duinen heen naar de nieuwste methode van kustverdediging kijken: zandsuppleties. Want ondanks al deze werkzaamheden gedurende eeuwen is en blijft dit deel van de kust een van de Zwakke

schakels in de kustverdediging. Langs de kust is dit jaar een brede zanddijk aangelegd waarop helm is aangeplant. Een stukje verderop worden de voorbereidingen getroffen voor een zogenaamde 'zandmotor'. Hier wordt ongeveer 20 miljoen kubieke meter zand voor de kust in zee gestort. Van daaruit verwacht men dat op natuurlijke wijze, door zeestroming en wind, de kust wordt verbreed. Aan de andere kant, richting Hoek van Holland zijn de duinen verbreed als natuurcompensatie voor de aanleg van de Tweede Maasvlakte.

Effecten van kustveiligheid

De vraag is echter wat al deze ingrepen hebben op de natuur. Een groot aantal effecten is in opdracht van het OBN deskundigenteam Duin en Kustlandschap, Rijkswaterstaat en Deltares in kaart gebracht in twee onderzoeksrapporten die vandaag zijn uitgekomen. Een derde onder-

zoeksrapport hierover verschijnt eind 2011. Wat zijn de effecten van de suppleties? Hoeveel zand komt er extra binnen? Tot hoe ver reikt dat zand landinwaarts? Wat heeft het voor een effect op de duinvorming, op het vastleggen van de duinen en daarmee dus ook op de flora en fauna?

Het is duidelijk, zo vinden de meesten, dat suppleties een betere vorm van kustverdediging is dan de dijk die twintig jaar geleden is aangelegd. Die heeft de dynamiek uit het duinlandschap helemaal weggehaald. Suppleties zullen uiteindelijk een natuurlijker beeld opleveren. Hoewel lang niet iedereen gearmeerd is van de eindeloze rijen helm die hier toch nog zijn ingeplant. Een ander discussiepunt is in hoeverre het suppletiezand dat binnenkomt via wind, te veel verontreinigingen en nutriënten bevat. Het is immers zand dat voor de kust is opgehaald, en dat betekent dat het eigenlijk veelal zand is dat met de

Bas Arens toont resultaten van het suppletie-onderzoek

Veldwerkplaats in duingebied Solleveld

grote rivieren is aangevoerd. Het onderzoek heeft aangetoond dat het suppletiezand inderdaad verontreinigingen bevat en ook een andere korrelverdeling heeft dan het 'natuurlijke' duinzand. Van de andere kant bevat het juist ook kalk waardoor je op die manier juist ook de ontkalking van de duinen tegen gaat. En om het wellicht nog complexer te maken, vertelt waterwinbedrijf Dunea nog dat de zandsuppleties ook nog eens een effect kunnen hebben op de kwaliteit van het drinkwater. De zware zanddijken kunnen namelijk zoute water naar boven persen en dat is iets waar de duinnatuur en drinkwaterproductie niet op zitten te wachten. In een twee uur durende excursie wordt het iedereen helder: kustveiligheid en natuurbeheer en in dit gebied ook de drinkwaterproductie, kunnen niet zonder elkaar.

Samenwerking

Het middagprogramma staat in het teken van de overdracht van het OBN naar het Bosschap. Maar ook niet zonder de nodige inhoudelijke aspecten. Zo benadrukt Anton van Haperen, voorzitter van het Deskundigenteam duin- en kustlandschap nog eens hoe belangrijk het is dat natuur en kustveiligheid elkaar blijven opzoeken. Want in beide vakgebieden spelen de natuurlijke processen een steeds grotere rol als sturende factor. Alleen in een goede

samenwerking kunnen beide werelden dan gezamenlijk zich afvragen of projecten zoals we vandaag hebben gezien, altijd de natuur oplevert die we willen en of het voldoende bijdraagt aan de kustveiligheid. En dus is het hoog tijd voor nog verder verdiepende studies, naar gebiedsgerichte analyses en experimenten. Om jaloers van te worden, vervolgt Jos van Alphen, afgevaardigde van de Deltacommissaris. "Het is heel interessant hoe hier praktijk en wetenschap aan elkaar van het begin af aan aan elkaar worden gekoppeld. Dat is ook een goede les voor ons dat we niet alleen goede plannen gaan maken in ons Deltaprogramma maar dat ze ook straks in de praktijk uitvoerbaar en werkbaar zijn. Ik wil de komende maanden graag veel meer weten over hoe jullie het OBN hebben opgezet en graag met jullie samenwerken."

Stuifzand

Tot slot van het symposium presenterden emeritus hoogleraar Josef Fanta en hoogleraar Henk Siepel hun nieuwe boek over binnenlandse stuifduinen. Nog slechts 2% van het actief stuifzand aanwezig is en dat meer dan 90% van de Europese stuifzanden in Nederland liggen. Een bijzonder habitatype met als uitdaging het herstellen van het precieze evenwicht tussen dichtgroei en actief stuiven.

Internationale van OBN-kenners

Natuurherstel en natuurontwikkeling zijn niet puur Hollands. Om de drie jaar komen honderden wetenschappers uit tientallen landen bij elkaar om de nieuwste inzichten op het gebied van natuurherstel te bespreken. Dit jaar was Roland Bobbink, directeur van onderzoeksbureau B-Ware en lid van twee deskundigenteams een van de key note speakers tijdens het congres van de Society of Ecological Restoration.

Bobbink vertelde in zijn bijdrage over het onderzoek aan stikstof en de relaties met natuurherstel. Bobbink: "Omdat wij daar in Nederland al ver in zijn, bleek mijn verhaal voor juist veel Zuid-Europese landen veel nieuws te bevatten. Met name in de mediterrane regio's wordt de laatste jaren het probleem van stikstof steeds groter. Naast habitatvernietiging, vervuiling en verkeer, is de depositie van stikstof uit landbouw en verkeer een groeiend probleem. Maar ook bijvoorbeeld in Zwitserland blijkt dat sommige gebieden, vooral tegen de flanken van de Alpen, te kampen hebben met heel hoge stikstofdeposities. De voorspellingen van de aanwezigen was overigens dat de deposities de komende jaren alleen nog maar zullen toenemen in die gebieden. Ik heb ze daar verteld hoe we daar in Nederland mee zijn omgegaan en hoe belangrijk het is om een goede analyse te maken van de oorzaken van de stikstof, de hoofdeffecten, de hele effectketen. Pas daarna kun je maatregelen gaan nemen. En ook wat maatregelen betreft zijn we op dit gebied vaak verder dan andere landen. Daar zijn de herstelprojecten toch nog vaak erg op de lokaal gericht terwijl we hier al meer bezig zijn met systeemherstel."

uitwisseling s

Verder was het opvallend hoeveel wetenschappers met het probleem van verspreiding te kampen hebben. Bobbink: "Je kunt wel een natuurgebied herstellen, maar dat betekent niet dat alle belangrijke planten- en diersoorten dan ook weer terugkeren. En dan merk je dat we in Nederland niet als enige te kampen hebben met kleine geïsoleerde natuurgebieden. De herstelprojecten vinden net als in Nederland vaak plaats in relatief kleine gebieden waarbij isolatie en verspreiding grote problemen zijn. Het is dus niet zo dat alleen Nederland met kleine natuurgebieden te maken heeft. Eigenlijk zie je wat dat betreft vooral veel overeenkomsten tussen de landen: er is veel aandacht voor bio-geochemie, verspreiding, dier-plant relaties en tot slot speelt overal de vraag hoe je de habitatvernietiging kunt tegen gaan en de natuurgebieden klimaatbestendig kunt inrichten en beheren."

The Society of Ecological Restoration is in 1988 opgericht en heft inmiddels ongeveer 2300 leden uit 37 landen. Belangrijkste activiteit van de SER is het om de drie jaar organiseren van een congres waar ecologen, landschapsplanners, architecten en beheerders bij elkaar komen om de nieuwste inzichten in natuurherstel met elkaar te delen.

Een natuurlijk peilregime heeft voor- én nadelen

Het laagveen- en zeekleilandschap is een belangrijk deel van de Nederlandse natuur. Er ligt een groot aantal Natura 2000 gebieden met moerassen en vochtige graslanden met veel verschillende habitattypen, van kranswierwateren en waterrietvegetaties, tot trilvenen, veenmosrietlanden en blauwgraslanden. De meeste van deze habitattypen behoren tot de meest soortenrijke, maar ook kwetsbaarste levensgemeenschappen in Nederland. De natte en vochtige gebieden in het zeekleilandschap, zoals het Lauwersmeergebied en de Oostvaardersplassen en de andere gebieden in Friesland en Zeeland, zijn vooral van belang vanwege de aanwezigheid van rietmoerassen, waarvan een groot aantal moerasvogels afhankelijk is.

De afgelopen jaren ervaren beheerders de strikt gereguleerde hydrologie en het daarmee samenhangende rigide waterpeil steeds vaker als knelpunt voor een succesvol beheer en ontwikkeling van natuur. Praktisch gezien betekent dit dat het waterbeheer in deze gebieden vaak omgekeerd is aan het natuurlijke peilbeheer. Dus juist nat in de zomer en juist droog in de winter. Liever zouden de natuurbeheerders dit weer wat natuurlijker zien: dus zomers droog en 's winters nat.

Het idee hierachter is dat een meer natuurlijk waterpeil gunstig is voor de kenmerkende levensgemeenschappen van deze gebieden. De vraag is echter of dat ook altijd geldt. Misschien geldt het niet in alle gebieden of niet onder alle omstandigheden. En misschien is het ook wel niet altijd wenselijk. Zo zou een toename van de dynamiek wel eens ongunstig kunnen uitpakken voor de natuurwaarden die zijn ontstaan onder de minder dynamische omstandigheden. Verder beïnvloedt een meer natuurlijk peilbeheer heel veel factoren en werkt het op een complexe manier in op het ecosysteem. Uit praktijkexperimenten is weliswaar gebleken dat in kleine, relatief goed geïsoleerde natuurgebieden een verminderde inlaat van water in de zomer en langer vasthouden van water in de winter tot verbetering leidt van het ecosysteem. Maar of dit ook zal gelden voor grotere gebieden, is nog niet duidelijk. Ook is nog niet duidelijk welke rol de kwaliteit van het water hierin speelt: weegt bijvoorbeeld het minder inlaten van water in de zomer in laagveengebieden wel op tegen het vasthouden van sterk vervuild polderwater in de winter?

Een consortium van onderzoekers onder leiding van Nico Jaarsma van Witteveen+Bos gaat daarom eind van dit jaar in opdracht van het Deskundigenteam Laagveen- en Zeekleilandschap van start met een onderzoek naar de voor- en nadelen van een natuurlijk peilregime. Hierbij kijken ze vooral naar de kansen en bedreigingen voor de verschillende habitattypen en worden succes- en faalfactoren (waaronder ook technische aspecten) zoveel mogelijk in beeld gebracht. Om dat te onderzoeken zullen ze eerst uitzoeken wat de natuurlijke peilfluctuatie voor verschillende habitattypen is om vervolgens te onderzoeken wat het zou betekenen om zo'n regime weer in te voeren. Wat gebeurt er onder verschillende omstandigheden en met verschillende uitgangssituaties met het grondwater, de bodem, de vegetatie, de fauna? Met een dergelijk overzicht zou het voor waterbeheerders en natuurbeheerders mogelijk moeten zijn om een verantwoorde keuze te maken voor een al dan niet meer natuurlijk peilbeheer. Voor die aspecten van natuurlijk peilbeheer waarvoor de huidige kennis niet toereikend is en lopend onderzoek niet voorziet, wordt een onderzoeksplan opgesteld voor vervolgonderzoek in fase 2 van het project.

Jan Jaap de Graeff

Over de grenzen van een natuurgebied

De afgelopen maanden heeft hij regelmatig van zich laten horen als het ging om de visie van Natuurmonumenten op de bezuinigingen op EHS en de Robuuste verbindingen. Hij is dan ook min of meer het boegbeeld van natuurbeherend Nederland geworden. Jan-Jaap de Graeff is sinds deze maand niet alleen directeur van Natuurmonumenten maar ook lid van het bestuur van het Bosschap en daarmee direct betrokken bij het OBN. "Natuurbeheer moet altijd over de eigen grenzen heen kijken."

Jan Jaap de Graeff komt in het Bosschap-bestuur op het moment dat het OBN daar een eigen plek heeft gekregen. Is dat wat hem betreft een belangrijke verandering? "Ja. Mijn indruk is dat het voorheen

bij LNV prima geregeld was, dat de mensen zich daar echt voor inzetten. Dat hebben ze echt goed gedaan binnen de grenzen van alle administratieve verplichtingen die bij een ministerie horen. Maar het komt nu dichterbij de beheerders te staan, en dat juich ik toe. Een bijkomend voordeel is dat met de overdracht er ook een garantie is gegeven voor nog zeker vier jaar OBN. En dat is een mooie afspraak in deze tijden van bezuinigingen. Dus de slagkracht van het Bosschap, de langjarige zekerheid en de mindere administratieve last maken dat het een goede stap is."

Duidelijk minder te spreken is De Graeff over het gegeven dat twee jaar geleden het uitvoeringsspoor van het OBN is weggefallen. Dus nog wel geld voor onderzoek, maar geen geld meer voor de uitvoering van projecten. Idee was dat provincies die taak van LNV zouden overnemen. "Maar daar is niets van terecht gekomen. In het dagelijks beheer bij Natuurmonumenten kunnen we dus duidelijk minder herstelprojecten uitvoeren. Desondanks is het wel belangrijk dat het onderzoek binnen OBN-verband door blijft gaan omdat we die kennis vroeg of laat toch echt nodig hebben."

De afgelopen jaren is het OBN niet alleen een programma voor natuurherstel maar zijn ook Natura 2000,

de leefgebiedenbenadering en de inrichting onderwerpen voor OBN-onderzoek. En het gaat niet alleen meer over standplaatsniveau maar veel meer over landschapsniveau. De Graeff: "OBN is begonnen op de vierkante meter. Maar vergeet niet dat het opleidings- en kennisniveau van onze beheerders de afgelopen decennia enorm gestegen is. Samen met organisaties als SOVON, de Floron en noem maar op, is er op beheersniveau inmiddels vaak wel voldoende kennis. Waar het nu om gaat is de systeemkennis. En dat gaat dus per definitie ook over de grenzen van een natuurgebied heen. En dat past dan weer heel goed bij het profiel van de beheerders: die kijken tegenwoordig bijna per definitie over de grenzen van hun eigen gebied heen. Daarom zou het ook zo goed zijn als de OBN-deskundigenteams nog verder die verbreding zouden opzoeken. Dus ook de provincies er bij, nog meer waterschappen en nog meer kruisbestuiving met de vele onderzoekers die nu nog helemaal niet betrokken zijn bij het OBN. En het OBN moet de buitenwereld nog beter laten zien welke kennis er beschikbaar is."

Recente rapporten

Herdruk DK140-O. Mogelijkheden voor herstelbeheer in hellingbossen op kalkrijke bodem in Zuid-Limburg. Resultaten eerste onderzoeksfase.

OBN141-DK Geochemische effecten zandsuppleties langs Hollands kust.

OBN142-DK Effecten van suppleties op duinontwikkeling – Rapportage geomorfologie.

Alle OBN-onderzoeksrapporten zijn te vinden op www.natuurkennis.nl. Ook vindt u daar veel informatie over het uitvoeren van beheermaatregelen in de diverse landschapstypen. Daarnaast kunt u de OBN rapporten gratis bestellen via algemeen@bosschap.nl.

colofon

De Nieuwsbrief OBN is een uitgave van het Bosschap. Een pdf-versie van deze nieuwsbrief is te vinden www.natuurkennis.nl

Redactie
Geert van Duinhoven

Redactie-adres
Bosschap
Postbus 65, 3970 AB Driebergen

Vormgeving
Jelle de Gruyter
Grafisch Atelier Wageningen

Druk
Senefelder Misset, Doetinchem

